

Ганс Крістіан Андерсен

КАЗКИ

Славетний датський казкар

Дорогі читачі, дівчатка й хлопчики!

Перед вами нова книжка казок. Ви, звичайно, переглянете спочатку малюнки, як завжди це буває, а вони такі цікаві, що вам захочеться швидше дізнатися, про що тут написано. Потім ви сядете читати або попросите когось із дорослих почитати вам уголос, і я знаю напевне, що ця книжка стане для вас однією з улюблених. Так було з усіма дітьми, хто тільки познайомився з цими чудовими

казками. А читали їх мільйони різних дітей у різних країнах, бо вони перекладені багатьма мовами світу: російською, французькою, англійською, німецькою, індуською, італійською... Та всіх не перелічиш! І я, коли була малою, слухала їх, потім читала сама і тепер люблю перечитувати, як, напевне, і ваші батьки, як багато дорослих і навіть літніх людей.

У дитинстві завжди захоплюють надзвичайні події, цікаві дивовижні пригоди, чесні і сміливі герої. Саме про них розповідає нам автор цих казок. Герої, ніби добрі знайомі, живуть десь поблизу нас, і ми часто з ними зустрічаємося, лише не бачимо їх, не помічаємо, бо вони не тільки люди, а й птахи, звірі, рослини і навіть речі. Але й такі герої поведуть себе як справжні люди — розмовляють, відчують, дружать або, навпаки, сваряться. У казках завжди перемагає все хороше, чесне, правдиве, і, прочитавши їх, думаєш: яка хороша, добра людина написала їх. Мабуть, вона дуже любила дітей, хотіла, щоб люди жили в дружбі, в мирі, щоб вони були чесними, справедливими, працьовитими.

Ці казки, що стали подарунком для дітей усього світу, написав видатний датський письменник Ганс Крістіан Андерсен. А про себе самого він розповів у своїй книжці «Казка мого

життя». І справді, в його житті було багато незвичайного і повчального для всіх.

Славетний казкар Ганс Крістіан Андерсен народився 1805 року в Данії, у маленькому місті Оденсе, на острові Фюн...Бідна комірчина, заставлена верстатами та різним інструментом шевця-батька, під вікном горища, на ринві, — ящик із землею. Там ростуть цибуля та петрушка — увесь город матері. Біля хатинки один кущик агрусу — садок для хлопчика Ганса, який дивиться на навколишній світ то гостро спостережливими, жвавими, то задумливими, мрійливими очима.

Батько й мати цілісінький день працюють, усе життя борючись зі злиднями, і сусіди частенько жаліють і молодих батьків, які ледве зводять кінці з кінцями, і маленького худорлявого хлопчика. А хлопчик почуває себе найщасливішою у світі дитиною. Їхня тісна комірчина здається йому багатую і розкішною, адже на всіх стінах висять чудесні картинки, а над верстатом — навіть поличка з книжками. Таке не у кожного є! На дверях намальований чудовий краєвид, і хлопчик годинами дивиться на нього, гуляє між тінистими деревами, плаває в спокійному озері, зображеному там.

Батьки дуже любили свою єдину дитину. Весь вільний час тато віддавав синові, гуляв з ним, робив йому різні іграшки. Були у Ганса і рухливі млинки,

і мальовничі панорами, і ляльки, що кивали головами. А вечорами, коли тіні у кутках убогої комірчини густішали, батько читав дружині і синові цікаві книжки — байки Лафонтена, комедії Гольберга, а найчастіше товсту і дуже цікаву збірку казок «Тисяча і одна ніч». Чи не найбільше в житті любив маленький Ганс слухати ці батькові читання і мріяти при тьмяному світлі домашнього гасничка. Любив хлопчик і спостерігати веселі розваги місцевих ремісників та матросів.

У старовинному місті Оденсе збереглося багато давніх звичаїв, які вже перевелися і в столиці Данії Копенгагені, і по інших великих містах. По-особливому відзначали ремісники і городяни міста різні урочисті цехові події. Вони, наприклад, влаштовували гучне своєрідне свято в день переміщення вивісок. Усі цехові майстри, підмайстри, учні йшли шумливою процесією з прапорами і списками вулицями міста, а на списках жовтіли лимони, майоріли барвисті стрічки. Попереду всіх з різними вихилями біг Арлекін, видзвонюючи бубонцями, а за ним поспішали інші витівники. Цікавими були розваги матросів. Вони гуляли у свята вулицями Оденсе з музикою і прапорами. Їхня гулянка завжди закінчувалася боротьбою двох молодих шибайголів на дошці, перекинутій з одного човна на другий. Переможцем

був той, хто втримувався на дошці, а переможений під регіт глядачів намагався виринути з води.

Захоплювався маленький Ганс і дивними візерунками місцевих різьбярів. У містечку було багато умілих майстрів по дереву, і старовинні будинки прикрашала їхня вигадлива різьба. На одному з таких будинків висів щит з вирізаною рамкою з тюльпанів та троянд, а в рамці був викарбуваний рік, коли його збудували, і цілий вірш. Цей будинок і змалював майбутній казкар в одній зі своїх казок.

Дід маленького Ганса був теж різьбярем по дереву. Старий і німецький, він уже не міг працювати, але завжди вирізав з дерева різні химерні фігурки: людей із головами тварин, тварин з крилами, дивовижних птахів. Ці фігурки він складав у кошик, а потім ходив і дарував їх сільським дітям та жінкам. Багато таких подарунків мав і Ганс.

Маючи німецького чоловіка, бабусі доводилося самій працювати. Старенька доглядала садок при міській лікарні і часто приносила звідти своєму єдиному улюбленому внукові букетики запашних квітів. Хлопчик ставив їх у воду над скринькою, на якій він спав, і годинами милувався ними. Ліжка для нього не було де поставити в тісній комірчині.

Хлопчик завжди почувався щасливим і завжди знаходив для себе якесь заняття. То він уважно

розглядав листя на кущику агрусу: як воно розпускалося з маленьких бруньок, виростало, а на осінь жовкло, сохло і опадало, — то його увагу привертала якась комашка, квітка чи камінець. Усе для нього було живе, мало власну цікаву історію. Він помічав те, повз що інші проходили байдуже. Упродовж дня він міг сидіти тихо зі своїми іграшками, шити вбрання лялькам і грати у театральні вистави.

Одного разу батьки повели Ганса в театр, і відтоді театр став його мрією. Часто відвідувати вистави вони не мали можливості, але двічі-тричі на рік такі щасливі випадки траплялися. До того ж хлопчик завів дружбу з різнощиком афіш, і за те, що допомагав йому, той дарував своєму помічникові щодня одну афішу. Ганс читав заголовки п'єс, список дійових осіб і міг вигадувати цілі комедії, змішуючи все те, що чув від батька, що бачив у театрі, і ставити їх зі своїми ляльками.

Він ріс мрійливим, ласкавим хлопчиком, йому здавалося, що всі його люблять. Досі так і було. Ганс часто бігав до стареньких бабусь, які доживали свій вік у притулку для бідних, і вони розповідали йому безліч народних казок та різних історій, а потім він і сам починав їм розповідати те саме, тільки додаючи багато свого. Старі хитали головами і дивувались — який бо ж розумний хлопчик росте!

У школі, куди його віддали згодом батьки, Ганс був наймолодший. На перервах учитель гуляв з ним за руку, щоб його не збили з ніг старші учні. Його дивував цей незвичайний хлопчик. Якось учитель покарав старшого хлопця, який не вивчив урок. Нараз маленький Андерсен почав гірко плакати і просити, щоб учитель пробачив винного. Він не міг заспокоїтися, поки той не вибачив покараного.

Та ось Ганса спіткало перше велике лихо. Батько його все життя журився, що не міг учитися, не мав освіти, ніде не бував, нічого не бачив. І він вирішив стати солдатом. Йшли наполеонівські війни, Данія була в союзі з Францією, а Наполеон був улюблений батьків герой. В армії йому довелося бути недовго. Незабаром уклали мир, і Андерсен повернувся додому. Важкі солдатські походи похитнули його здоров'я, і він помер.

Життя стало дуже важким для малого Ганса. Мати щодня ходила на поденну роботу (ледь перебивалися з хліба на воду), а хлопця лишала напризволяще. Він був цілком поглинутий своїм ляльковим театром, своїми комедіями. Старенька вдова давала йому читати книжки, і він читав усе, що потрапляло до рук, і проштудіював трагедії Шекспіра і чимало інших класичних творів.

Багато однолітків Ганса, дванадцяти-, тринадцятилітні хлопці працювали на фабриці.

Мати вирішила віддати на фабрику і Ганса. Спочатку все йшло гаразд. Хлопець не перевтомлювався на роботі. Він мав дуже гарний голос і частенько замість роботи співав, декламував цілі сцени з комедій Гольберга і трагедій Шекспіра своїм товаришам по роботі. Всі підмайстри і робітниці були дуже задоволені і охоче виконували за нього його частку роботи. Та ось один з підмайстрів почав жартувати, що Ганс не хлопець, а дівчина: і співає високим і ніжним голосом, і сором'язливий та тихий, як дівчинка. Жарти перейшли в глузування, і вдома хлопець, плачучи, сказав матері, що він більше нізащо не піде на фабрику.

Невдовзі мати вдруге вийшла заміж, знову за шевця, ще зовсім молодого. Ніяких прикростей від нього Ганс не зазнав. Вітчим був спокійний, тихий, але він зовсім не втручався у виховання хлопчика і не звертав на пасербка ніякісінької уваги. Сидить собі хлопець, годинами шиє лялькам вбрання, щось бурмоче до них, — ну й добре, що нікому не заважає. А мати навіть казала: це стане йому в пригоді, він обов'язково буде кравцем. Ні, син не хотів бути кравцем, не хотів йти в навчання до першого в місті кравця Стегмана.

— Я хочу грати в комедіях, бути актором, — сказав він матері і, не зважаючи на її розпач, тільки й твердив про це.

Багато освічених родин в Оденсе зацікавилися хлопцем, який так любив читати і знав слово в слово безліч уривків з різних драматичних творів, а до того ж мав прекрасний голос. Його часто запрошували в гості, і він розважав товариство своєю декламацією та співами. Але ніхто досі не турбувався про його долю, про його майбутнє, ніхто не думав, що здібному хлопцеві треба всерйоз учитися, що йому треба допомогти вийти на широкий життєвий шлях.

Та ось один старий морський полковник пообіцяв узяти його до палацу в Оденсе, де перебував тоді датський принц.

— Якщо принц питає вас, чого вам найдужче хотілося б, скажіть, що ваше найпалкіше бажання — вчитися в гімназії.

Полковник виконав свою обіцянку, і на запитання принца Андерсен відповів йому так, як порадив добрий друг. Але принц сказав, що гарно співати та декламувати — це ще не є ознакою генія, треба пам'ятати, який важкий і довгий шлях навчання, тому краще йти вчитися якомусь ремеслу. Так хлопчик повернувся ні з чим, хоча для вступу до гімназії дітям багатіїв зовсім не треба було мати ніяких ознак не тільки геніальності, а навіть і будь-яких особливих здібностей.

Хлопець знову почав ходити до школи для бідних, де вчили сяк-так, аби діти вміли читати та

трохи рахувати. А роки минали, треба було серйозно думати про долю Ганса, і мати наполягала, щоб син ішов учитися до кравця. Хлопець зі сльозами на очах благав, щоб вона відпустила його до Копенгагена. Він плекав мрію про театр, про мистецтво і вірив, що в столиці досягне свого.

Нічого не можна було вдіяти з цим палким бажанням. І ось мати зібрала в маленький вузлик жалюгідні синові речі, зав'язала в хустинку десять далерів — гроші, складені за багато років, а три далери дала поштареві, який обіцяв провезти хлопчика «сліпим» пасажиром, тобто без квитка — «зайцем».

Настав день від'їзду. На світанку мати провела Ганса за міську браму. Там уже чекала їх стара, зовсім посивіла бабуся. Обидві жінки зі сльозами на очах обняли хлопця, поштар засурмив у ріжок, і диліжанс рушив. Перед хлопцем був далекий невідомий шлях...

Він опинився сам у великому місті Копенгагені. Безпосередній, щирий і довірливий, не розуміючи, що існує різниця в соціальному становищі людей, не знаючи ніяких умовностей у взаєминах з людьми, він звертається до багатьох, розповідає про своє життя, про свої мрії і надії. Поети, актори, незнайомі жінки, випадкові сусіди на гальорці в театрі слухають незвичайного хлопця.

Хто дивиться на нього як на дивака, хто зворушений і щиро хоче йому допомогти хоча б порадою...

Десять далерів, зав'язані матір'ю в хустинку, він скоро прожив, але його тримала впевненість, що, врешті-решт, він таки досягне свого. Скільки разів, повертаючись до комірчини, що він її винайняв за гріш, він втішає себе думкою: «Треба багато страждати, зате потім з тебе вийде щось путнє».

Однак було цілком очевидно: хлопець мав якісь здібності, він, безперечно, був талановитим. Але в чому саме? Це ще важко було визначити.

Один актор, вражений голосом і емоційністю хлопця, зібрав серед своїх колег — письменників, композиторів — трохи грошей на життя для Андерсена і став давати йому уроки співів. Життя трохи усміхнулось і сповнило серце надіями. Та ненадовго. У хлопців у такому віці часто ламається голос і тимчасово зникає зовсім. Так трапилось і з Андерсеном. Знову почалося напівголодне існування, різні спроби знайти роботу. Коли наближався обід, він ішов з дому, і хазяйка думала, що хлопець обідає у когось із знайомих. А Ганс сидів у міському «Королівському» саду і їв копійчану булку. Тільки віра в майбутнє не давала занепадати духом. «Ну, нічого, невдовзі все буде гаразд», — думав він, хоча особливих підстав для

таких висновків нібито й не було. Та кожне привітне слово, навіть просто сонячний день окрилювали його. Андерсен пише, як одного разу «навесні вийшов погуляти у Фредеріксберзький сад. Дерева були вкриті свіжою зеленню, що тільки-но визирнула, сонце просвічувало крізь листя, трава була така запашна, пташки так чудово співали, і вся моя душа сповнилась захоплення. Я обняв стовбур найближчого дерева і став укривати його поцілунками. «Та він з глузду з'їхав, чи що?» — вигукнув, проходячи повз мене, сторож.

Я злякався, втік звідти і тихо, статечно побрів додому».

Кожна людська усмішка була для нього мов сонячний промінь, та тільки він не розбирався в усіх усмішках! «На мене дивились як на якесь курйозне явище, розважалися мною, а я бачив у кожній усмішці схвалення. Один з моїх друзів згодом розповідав мені, що він побачив мене в ту пору в домі одного комерсанта, куди мене покликали і для забави попросили продекламувати один з власних віршів. Я, не кваплячись, виконав бажання присутніх, але продекламував з таким почуттям, з такою непідробною щирістю, що здивування перейшло в співчуття».

Хлопець почував себе цілком залежним від ставлення до нього «добрих людей». Усі, хто для нього щось робив, і ті, хто нічого не робив, повчали

його, кожен хотів, щоб Андерсен дослухався тільки до його порад і йшов тим шляхом, який вони для нього намислили. До його перших літературних спроб більшість його знайомих поставилася як до заняття, на яке не варто марнувати час.

Але, на щастя, серед багатьох нових знайомих були і щирі розумні люди, які розуміли, що Андерсеніві передусім треба вчитися, що він, з його здібностями, мусить мати вищу, університетську освіту, а не якісь випадкові елементарні знання. Шістнадцятилітнього Ганса влаштували в гімназію в невеличкому місті Слагельсе.

Директор театру в Копенгагені Коллін виклопотав для нього стипендію і сам стежив за навчанням Андерсена. З того часу Коллін і вся його родина стали найближчими людьми для Андерсена, хоча самі вони, статечні, розсудливі і спокійні, часто і не розуміли поетичної, вразливої натури юнака.

Скільки ж приниження і гіркоти довелося зазнати шістнадцятилітньому юнакові в гімназії! Але нехай він сам розкаже про це: «У гімназії мене посадили з маленькими хлопчиками у другий клас. Адже я, по суті, нічогісінько не знав. Я був схожий тепер на вільну пташку, посаджену в клітку. Бажання до навчання у мене було велике, але давалося воно мені важко. Становище моє можна

було порівняти зі становищем людини, яка не вміє плавати, а її кинули в море. Йшлося про життя і смерть, і я з усіх сил боровся з хвилями, що загрожували потопити мене: одна хвиля називалася математикою, друга — граматиною, третя — географією і т. ін. Я захлинався і боявся, що мені ніколи не пощастить виплисти. То я перебріхував імена, то переплутував назви, то задавав неймовірні запитання, які не задасть хоч трохи розвинений школяр. Директор наш, взагалі великий насмішник, звісно, знайшов у мені підходящу мішень і врешті зовсім залякав мене».

Коли перечитуєш листи Андерсена тих років, стає до нестями шкода бідного юнака. Як він старався! Він сидів дні і ночі над підручниками і не тільки наздогнав, а й перегнав решту учнів. Він прекрасно писав шкільні твори, любив літературу, історію, проте директор прискіпувався до кожного його слова.

Дивний це був учитель і вихователь. Власне, цьому причепі і невдасі щонайменше слід було обирати своєю професією виховання молоді. Треба було мати велику віру в життя і невичерпне прагнення до знання, які мав Андерсен, щоб перенести глумління, знуцання і щоденні кпини цього «вихователя». В той же час директор писав Колліну, що Андерсен дуже старається, робить великі успіхи і, безумовно, заслуговує тих турбот,

які має з боку своїх друзів. Коллін одержував ці листи і радів за Андерсена. Але бувало, що того ж дня приходив лист від Андерсена, сповнений розпачу, бо директор не тільки ніколи не хвалив його, а навпаки, виставляв на посміховисько перед усім класом.

Андерсен уже давно писав вірші, але приховував це від директора, мов якийсь злочин. Та й друзі і знайомі — всі радили йому не думати про себе як про поета і покинути це заняття. «Будь ласка, не думайте, що ви поет, — писала одна літня жінка, яка досить співчутливо ставилася до нього. — Ну, що б ви сказали, коли б я раптом уявила себе майбутньою імператрицею бразильською? Це було б божевіллям, але так само безглуздо і з вашого боку уявляти себе поетом!»

Андерсен страждав від такого нерозуміння. Нехай хоча б хтось підтримав тоді його творчі поривання, і це б осяяло і зігріло все його життя. Це був найважчий, найгірший час у житті письменника.

Нарешті один з учителів, бачачи, в якій моральній скруті перебуває юнак, поїхав у Копенгаген і розповів про все Колліну.

Андерсен переїхав до Копенгагена і після підготовки у приватних учителів витримав іспит в університет...

І далі шлях Андерсена був нелегкий. Більшість датських поетів і письменників дивилася на юнака, який вийшов з простого народу, з погордою, довго не визнавали його таланту, замовчувала твори або нещадно їх критикувала. «Все хороше в мені затоптували в багнюку», — згадував він сам.

Та попри все, серце Андерсена було сповнене любові, доброзичливості до людей, до всіх, хто його оточував. Він скрізь жадав знайти хороше, бачив красу там, де її ніхто не помічав.

Першими його творами були нариси про мандрівки, роман «Імпровізатор» та інші. Але справжньої слави зазнав письменник, коли вийшли його перші казки: «Кресало», «Принцеса на горошині», «Русалочка». Про них заговорили скрізь. А коли він написав «Гидке каченя», знайомі і незнайомі письменника ураз збагнули, що в цій казці знайшло відображення його власне життя, і деякі «друзі» цілком легко пізнавали себе в образі курки, kota та інших.

Твори Андерсена, особливо його прекрасні казки, перекладалися різними мовами, про нього заговорили і у Франції, і в Англії, і в Німеччині. А в Данії ще тривалий час, не визнавали вже відомого казкаря.

Андерсен продовжував іти своїм шляхом. Він наполегливо працював, багато їздив, любив

мандрувати і сам порівнював себе з перелітним птахом. Франція, Німеччина, Англія і особливо Італія завжди вабили його, та найдужче він, проте любив свою маленьку Данію.

Кращі письменники того часу, композитори, художники, актори дуже любили Андерсена і раділи зустрічам зі славетним казкарем, у якому на все життя лишилося щось дитяче. В Італії він зустрівся з видатним датським скульптором Торвальдсенем. Їхня дружба продовжувалась і на батьківщині. У Парижі він часто зустрічався з Генріхом Гейне. На пам'ять про ці теплі, дружні зустрічі Генріх Гейне написав Андерсенові зворушливого, сердечного вірша. Присвятив йому вірш і французький поет Ламартін. У Парижі Андерсен познайомився з письменниками Гюго, батьком і сином Дюма і Бальзаком, бував у товаристві поетів, акторів, художників. Знаменита актриса Рашель написала йому: «Мистецтво — це правда. Сподіваюся, що афоризм цей не здасться парадоксальним такому видатному письменникові, як Андерсен».

Міцна дружба з англійським письменником Діккенсом була найсвітлішими сторінками в житті Андерсена. Датський казкар гостював у Діккенса в Англії, листувався з ним. Був він знайомий і з німецькими казкарями, яких теж знають усі діти, — братами Грімм.

Славетні композитори Ліст, Мендельсон грали Андерсенові свої твори, а найкраща співачка того часу Дженні Лінд називала його своїм «любим братом».

«Скільки кращих благородних людей мого часу, — писав Андерсен у своїх спогадах, — були ласкаві до мене і відкривали мені свою душу! Моя віра в людей рідко була обманута».

Коли почалася війна між Німеччиною і Данією, Андерсен неймовірно страждав і всім серцем жадав миру між усіма країнами. «Націям — їх права, всьому доброму і корисному — успіх і розвиток! — писав він понад сто років тому, — ось що мусить бути гаслом Європи, воно допоможе мені з вірою дивитись у майбутнє. Німці — чесний, люблячий істину народ; вони зрозуміють, нарешті, справжнє становище, і злоба їхня перетвориться на повагу і дружбу. Дай, Боже, щоб цей час надійшов швидше!»

Для Ганса Крістіана Андерсена, який був завжди великим патріотом своєї батьківщини, не існувало кордонів, коли йшлося про культуру, прогрес. Тому кращі митці світової культури були його справжніми, щирими друзями, адже і він був одним з тих людей, хто вірив у прогрес, у науку.

Одним з найбільших друзів Андерсена був знаменитий фізик Ерстед. Він завжди читав твори Андерсена, так само як і Андерсен знайомився з

усіма науковими відкриттями Ерстеда. «Наука осяває весь світ світлом істини! — писав він. — Поет повинен просвітитися світлом науки. Навіть окремі відкриття здатні окрилити його думки...»

Природа була для Андерсена живою книгою, таємниці якої поступово відкриває людина. Треба тільки пильно придивлятися до неї, так само як і до всіх проявів життя. «Світ навколо нас сповнений краси, вона виявляється в найменших мінливих образах, яких часто не помічають люди. У краплині води, взятої з калюжі, вирує цілий світ живих істот. Доба — крапля, схоплена з буденного життя, теж містить цілий світ у картинах, сповнених поезії і краси. Розплющуй очі і дивись. Поет і повинен вказувати на них іншим людям... Потім і вони звикнуть вдивлятися, і життя усіх збагатиться, збагатиться красою...»

Андерсен це й робив у своїх казках, і кожен, хто читав їх, збагачувався новими прекрасними почуттями.

Славетний казкар пишався тим, що він є виходцем з бідних верств населення. Він перший з письменників почав виступати в «Союзі робітників» у Копенгагені з читанням своїх творів. «Я перший прорубав цю кригу і цією честю не хочу поступитися ні перед ким», — писав він.

З кожним роком зростала популярність Андерсена. Особливо любили свого казкаря діти.

Часто, побачивши його високу, худу, незграбну постать, діти підбігали до нього і віталися. Якось одна жінка зробила зауваження своєму синові: «Як ти насмілився заговорити з чужою людиною?» А хлопчик відповів: «Та це ж не чужий, це Андерсен, його всі хлоп'ята знають».

А то якось Андерсен одержав лист від незнайомого йому студента. У лист була вкладена суха бадилінка конюшини з чотирма листочками. Студент писав, що читав його казки ще дитиною і дуже любив їх. І ось мати розповіла йому, скільки горя зазнав Андерсен у своєму житті, і хлопчик дуже засмутився. Невдовзі він знайшов у полі чотирилисту стеблинку конюшини і попросив матір надіслати її Андерсену «на щастя». «З того часу минуло багато років, — писав студент, — моя мати померла, і я знайшов у її книжці цей чотирилисник. Днями я прочитав вашу нову казку з тією ж дитячою радістю, з якою читав ваші казки дитиною. Тепер щастя супроводжує вас, і вам не потрібний чотирилисник, проте я посилаю його вам на пам'ять».

А один маленький хлопчик, син знайомих, наслухавшись казок Андерсена і знаючи, що письменник збирається у подорож, подарував йому свого олов'яного солдатика, щоб солдатик був казкареві товаришем у дорозі.

Цікава історія трапилася якось з палицею Андерсена. У письменника була улюблена палиця пальми, яку він придбав в Італії. Він з нею ніколи не розлучався. Якось перед від'їздом із Шотландії на батьківщину він проїжджав степом. Один з супутників високо підніс палицю і закричав: «Ну, пальмо, бачиш найвищу гору в Шотландії? Бачиш те величезне озеро?» В тон своєму супутникові Андерсен пообіцяв, що, коли вони будуть знову в Італії, палиця розповість про все, що бачила у своїх північних мандрах.

Наступного дня пароплав, яким вони мали вирушати в подорож, прийшов раніше, ніж його чекали, і в метушні Андерсен забув свою палицю в готелі. Згадав він про неї тільки на пристані. Він попросив передати палицю через когось із земляків у Данію.

Андерсен плив пароплавом, потім їхав омнібусом, потім знову поїздом, і в Единбурзі, коли мав пересісти на лондонський поїзд, його наздогнав кондуктор іншого прибулого поїзда і передав йому палицю. Вона приїхала сама тим же шляхом. На ній був лише причеплений папірець зі словами: «Датському письменникові Гансу Крістіану Андерсену». Палиця переходила з рук в руки, і всі, хто тримав її, згадували чудесні казки Андерсена і з любов'ю передавали її далі. Можна з певністю сказати, що ця супутниця казкаря могла б пройти і

всю Європу, бо казки Андерсена знали і любили всі.

Ще за життя письменника його твори перекладали багатьма мовами, зокрема і російською, і Андерсен казав, що дуже радіє з цього.

У листі до М. М. Трубнікової він писав: «Я радий знати, що мої твори читають у великій, могутній Росії, чию квітучу літературу я частково знаю, починаючи від Карамзіна до Пушкіна і аж до новітнього часу».

Коли Гансу Крістіану Андерсену було під п'ятдесят років, він прибув до Оденсе, де на його честь мешканці міста влаштували свято. Всі вулиці були ілюміновані, грала музика, в міській ратуші письменникові вручили грамоту на звання почесного громадянина міста Оденсе, міста, де минуло його дитинство, міста, з якого він пішов у широкий світ самотнім чотирнадцятилітнім хлопцем шукати своєї долі.

Та не тільки Оденсе так вшанувало славетного казкаря.

Андерсен писав в одному своєму творі: «Перемагає поет. Він багач, якщо навіть бідняк. Він не самотній, якщо навіть сидить у своїй комірці сам-сімісінький». Справді, Андерсен не був самотнім, хоч у нього ніколи не було своєї родини. Все життя (а він прожив сімдесят років) він був з

усім народом, з усіма дітьми, добрий, привітний казкар. Він дружив з хорошими, чесними людьми і ненавидів та картав лихих, несправедливих, пихатих, зарозумілих.

Письменник-казкар говорив, що життя його схоже на казку. Але хіба це дивно, що його, доброго і сердечного, любили люди, що він досяг пошани і слави, і ця пошана і слава живуть і житимуть ще довгі-довгі роки!

І я певна, що, прочитавши книжку, ви, дорогі читачі, також полюбите цього чудового письменника, казками якого захоплюється весь світ.

Оксана ІВАНЕНКО

КАЗКИ

Кресало

Йшов солдат по дорозі: раз, два! раз, два! Ранець за спиною, шабля при боці. Йшов він додому з війни. По дорозі стрілася йому стара відьма. Вона була така бридка: нижня губа в неї звисала аж до грудей.

— Доброго вечора, солдате! Ач яка в тебе славна шабля і великий ранець, ти справжній

солдат! Ну, матимеш ти зараз грошей, скільки захочеш!

— Дякую тобі, стара відьмо! — сказав солдат.

— Бачиш ти ондечки старе дерево? — спитала відьма і вказала на дерево, що стояло неподалік. — Воно зовсім порожнє всередині. Ти злізь нагору: побачиш там дупло, спустиш у нього на самісінький низ у дерево! Я перев'яжу тебе мотузкою круг пояса і витягну назад, коли ти мені гукнеш.

— А навіщо мені лізти туди, в дерево? — спитав солдат.

— За грошима! — відповіла відьма. — Знай, що, коли дістанешся самісінького низу в дереві, ти опинишся у великому підземному ході, там зовсім світло, бо горить більше сотні ламп. Ти побачиш троє дверей, можеш їх відчинити, ключі стирчать зовні. Заходь до першої кімнати, там, посередині, на підлозі, побачиш велику скриню, а на ній собаку: очі в нього завбільшки як чайні чашки! Але ти не бійся. Я дам тобі мій синій картатий фартух, розстели його на підлозі, швиденько схопи собаку і посади його на фартух, а тоді відчини скриню і бери гроші, скільки захочеш. У тій скрині тільки мідні гроші, та якщо ти хочеш срібла — йди до другої кімнати. Там сидить собака з очима як млинарські колеса. Та ти не лякайся, посади його на мій фартух і бери гроші. А якщо тобі захочеться

золота, дістанеш і його стільки, скільки зможеш понести, зайди тільки до третьої кімнати. Але в собаки, який сидить там, кожне око як Кругла вежа. Оце справді пес, можеш мені повірити! Тільки тобі і його нема чого страхатися. Посади його лишень на мій фартух, і він тобі нічого не зробить, от і бери собі зі скрині золота, скільки душі заманеться.

— Воно непогано! — мовив солдат. — Але що ж я мушу дати тобі за це, стара відьмо? Я гадаю, щось тобі потрібно ж від мене?

— Ні, — мовила відьма, — я від тебе не візьму ні копійки. Ти мені тільки принеси старе кресало, яке там забула моя бабуся, коли спускалася туди востаннє.

— Ну, перев'яжуй мене мотузкою! — сказав солдат.

— Готово! — сказала відьма. — А ось і мій картатий синій фартух.

Поліз солдат на дерево, спустився в дупло і опинився, як і казала відьма, у великому проході, де горіло кілька сотень ламп.

Ось відчинив він перші двері. У! Там сидів пес і лупав на нього очима, такими завбільшки, як чайні чашки.

— Нічогенький молодець! — мовив солдат, посадив його на відьомський фартух і набрав повну кишеню мідних грошей. Потім закрив скриню, знову посадив на неї собаку і попрямував до другої

кімнати. Ой, ой! Там сидів пес з очима як млинарські колеса!

— Нема тобі чого витрішки продавати, ще очі болітимуть! — сказав солдат, посадив і цього собаку на відьомський фартух, та коли він побачив у скрині велику купу срібла, викинув усі мідяки і набив обидві кишені і ранець самим сріблом. Тоді пішов він до третьої кімнати. Ну й страхіття! У цього собаки очі були справді такі величезні, як Кругла вежа, і крутилися зовсім як колеса.

— Доброго вечора! — мовив солдат і взяв під козирок. Такого собаки він ще ніколи не бачив!

Проте солдат не став довго роздивлятися, а посадив і його долі, на фартух, та й відкрив скриню. Матінко рідна! Скільки там було золота! На нього він міг би купити весь Копенгаген, усіх цукрових поросят у торговок ласощами, всіх олов'яних солдатиків, дерев'яних конячок, всі батіжки на світі! Оце справді гроші! Солдат викинув усе срібло з кишень і ранця і так набив золотом свої кишені, ранець, кашкет і чоботи, що ледь-ледь міг поверухнутися. Тепер уже він мав гроші! Він посадив собаку знову на скриню, зачинив двері і гукнув нагору:

— Тягни мене нагору ти, стара відьмо!

— А кресало ти взяв? — спитала відьма.

— Отаке! Зовсім забув! — сказав солдат, пішов і взяв кресало. Відьма витягла його нагору, і

він знов опинився на шляху; його кишені, чоботи, ранець і кашкет були повнісінькі золота.

— Навіщо тобі це кресало? — спитав солдат.

— Це тебе не обходить, — відповіла відьма, — адже ти одержав гроші! А мені давай тільки кресало.

— Дурниці! — сказав солдат. — Зразу ж мені кажи, навіщо воно тобі, а то я витягну шаблю і відрубаву тобі голову.

— Не скажу, — мовила відьма.

Тоді солдат відрубав їй голову. Відьма упала мертва. А солдат зав'язав усі гроші в її фартух, закинув вузол на спину, засунув кресало в кишеню і попрямував до міста.

Це було дуже гарне місто. Солдат зупинився в найкращому готелі, вибрав собі найкращі кімнати, замовив найулюбленіші страви, — адже він тепер був багатим, мав стільки грошей!

Служник, який чистив його чоботи, здивувався був, що в такого багатого пана такі кепські чоботи, але ж солдат ще не встиг справити собі нові. Проте другого дня він придбав собі і чоботи, і багате вбрання.

Тепер солдат став знатним паном, і йому розповіли про всі дива в цьому місті, і про короля, і про чудову принцесу, його дочку.

— А як би її побачити? — спитав солдат.

— Це зовсім неможливо, — сказали йому. — Вона живе у величезному мідному замку, а замок оточений високими стінами з вежами. Ніхто, крім самого короля, не сміє туди ні зайти, ні вийти звідти, бо королю напрозорчили, що дочка його вийде заміж за простого солдата, а королям таке подобатися не може!

«От би поглянути на неї!» — подумав солдат. Та хто б йому це дозволив?!

Тепер він зажив дуже весело, ходив у театри, їздив кататися в королівський парк і багато грошей віддав бідним. І це було дуже добре з його боку, адже він по собі добре знав, як то погано, коли не маєш ані копійки в кишені. Тепер він був багатий, розкішно вдягався і мав багато друзів; вони його називали добрим хлопцем, справжнім кавалером, і це йому дуже подобалось. Але він щодня тільки витрачав гроші, а нових взяти було нізвідки, і врешті в нього залишилося тільки дві монетки. Довелося перебраться йому з гарних кімнат до крихтної кімнатки аж під самісіньким дахом, самому чистити собі чоботи і латати на них дірки. Ніхто з друзів тепер його не відвідував — надто вже високо було підніматися до нього.

Якось зовсім пізно ввечері солдат сидів у своїй кімнатці, і в нього не було грошей навіть на свічку. Тут він згадав про маленький недогарок у кресалі, який взяв у дуплі дерева, куди його

спускала відьма. Солдат дістав кресало і недогарок і вдарив по кременю, викрешуючи вогонь. Двері широко розчинилися, і пес з очима як чайні чашки, той самий, якого він бачив у підземеллі, з'явився перед ним і спитав:

— Що накажеш мені, господарю?

— Що таке? — здивувався солдат. — Та це ж, виходить, предивне кресало, я зможу отримати все, що захочу! Дістань мені грошей! — наказав він собаці, а той раз — і вже нема; два — знову тут, а в зубах тримає великий мішок з мідними грошима. Тоді зрозумів солдат, яке це чудесне кресало. Вдарить він один раз — прибіжить собака, який сидів на скрині з мідними грошима, вдарить двічі — прибіжить той, у якого срібло, вдарить тричі — прибіжить той, що має золото.

Ну, знову солдат перебрався в прекрасні кімнати, став носити багатий одяг, і всі його друзі відразу його пізнали і полюбили знову.

От якось йому спало на думку: «А дивно, що не можна побачити принцесу! Вона така красуня, кажуть усі, а яка з того користь, коли вона весь свій вік просиділа в мідному замку за високими стінами з вежами. Невже мені так і не пощастить побачити її? Ану, де моє кресало?» І він ударив по каменю, і враз перед ним з'явився собака з очима як чайні чашки завбільшки.

— Воно, правда, вже зараз ніч, — мовив солдат, — але мені страшенно захотілося побачити принцесу, хоч на одненьку хвильку!

Собака одразу за двері, і не встиг солдат отямитися, як він з'явився з принцесою. Принцеса сиділа у нього на спині і спала. Вона була така гарна, що кожен одразу б побачив, що це справжня принцеса. Солдат не втерпів і поцілував її — адже він був славний вояка, справжній солдат!

Потім собака відніс принцесу назад, і вранці, коли король і королева пили чай, принцеса розповіла, що вночі бачила дивний сон про собаку і солдата. Ніби вона їхала верхи на собаці, а солдат поцілував її.

— Оце справді мила історія! — мовила королева.

І наступної ночі в спальні принцеси залишили стару фрейліну. Стара фрейліна мусила дізнатися, чи то справді був сон, чи, може, щось інше.

А солдатові знову заманулося побачити прекрасну принцесу, і ось, уночі, знову з'явився собака, схопив принцесу і помчав що є сили. Але стара фрейліна одягла непромокальні чоботи і кинулася навздогін. Побачивши, що собака з принцесою зникли в одному великому будинку, вона подумала: «Тепер я знаю, де їх шукати!» і намалювала шматком крейди на воротах великий хрест, а потім пішла додому і лягла спати. Але

собака, коли відносив принцесу додому, помітив цей хрест, узяв відразу ж шматок крейди та й понаставляв хрести на всіх воротах у місті. Це було хитро вигадано; адже тепер фрейліна не могла відшукати потрібні ворота, бо хрести були на всіх.

Рано-вранці король з королевою, стара фрейліна і всі офіцери пішли дивитися, куди це принцеса їздила вночі.

— Ось куди! — сказав король, побачивши перші ворота з хрестом.

— Ні, ось куди, чоловіченьку, — заперечила королева, побачивши хреста на інших воротах.

— Але й тут хрест... І тут! — загомоніли дами й офіцери, бачачи хрести на всіх воротах.

Тут усі зрозуміли, що діла з цього не буде.

Але королева була дуже розумною жінкою, вона вміла не тільки в каретах гуляти. Взяла вона великі золоті ножиці, порізала великий шматок шовкової матерії на клаптики і зшила малесенький гарненький мішечок. У той мішечок насипала дрібної гречаної крупи і прив'язала до спини принцеси, а потім прорізала в мішечку маленьку дірочку, щоб крупа сипалася на шлях, яким поїде принцеса.

Вночі з'явився знову собака, посадив принцесу на спину і поніс до солдата. Солдат так полюбив принцесу, що захотів стати принцом і одружитися з нею.

Собака не помітив, що крупа сипалася за ним по дорозі від замку до вікна солдата, куди він стрибнув з принцесою. Вранці король і королева дізналися, куди їздила принцеса, і солдата посадили до в'язниці.

От і сидів він. Ой, як там було темно й нудно! Йому сказали: «Завтра вранці тебе повісять!»

Дуже невесело було це почути. А кресало своє він забув удома, в готелі. Вранці солдат підійшов до маленького віконечка своєї камери і став дивитися крізь ґрати на вулицю: народ юрбами поспішав за місто подивитися, як його вішатимуть. Били в барабани, проходили полки солдатів. Усі люди бігли, біг і хлопчик-швець у шкіряному фартусі і черевиках.

Він біг галопом, і один черевик злетів з ноги і вдарився об стіну, за якою сидів солдат і дивився крізь ґрати.

— Ей, ти, куди поспішаєш? — гукнув йому солдат. — Адже без мене справа не обійдеться, а коли ти збігаєш туди, де я жив, і принесеш мені моє кресало, я дам тобі чотири монети. Тільки одна нога тут, а друга там.

Хлопчик був не проти одержати чотири монетки, мерщій дременув за кресалом, віддав його солдатові, і... ну зараз почуємо, що було потім!

За містом була збудована висока шибениця, а навколо стояли солдати і багато сотень тисяч

народу. Король і королева сиділи на пишному троні, навпроти суддів та радників.

Солдат уже стояв на сходах, але коли вже хотіли накинути йому петлю на шию, він сказав, що перед тим, як стратити злочинця, завжди виконують якесь його невинне бажання. Він дуже хотів би викурити люлечку тютюну — адже це буде його остання люлечка на цім світі.

Король не посмів відмовити в такому проханні, і солдат витяг своє кресало. Вдарив по кременю — раз, два, три! І перед ним з'явилися три собаки. Собака з очима як чайні чашки, собака з очима як млинарське колесо і собака з очима як Кругла вежа.

— Ану, допоможіть мені визволитися з петлі! — сказав солдат.

І собаки кинулися на суддів і на всіх радників, схопили того за ноги, того за ніс та й почали підкидати на кілька сажнів угору; усі попадали і порозбивались.

— Не треба! — закричав король, але найбільший пес схопив його разом з королевою і підкинув угору одне за одним. Тоді солдати злякались, а весь народ закричав:

— Солдатику! Будь нашим королем і одружися з прекрасною принцесою!

І ось посадили солдата в королівську карету, а всі три собаки танцювали перед нею і кричали

«ура!»). Хлопчаки свистіли, засунувши пальці в рот. Солдати віддавали їм честь. Принцеса вийшла зі свого мідного замку і стала королевою, чим була дуже задоволена!

Весільний бенкет тривав цілий тиждень, і собаки теж сиділи за столом і лупали очима.

Нове вбрання короля

Багато років тому жив король, який так любив гарно вдягатися, що всі гроші витрачав на вишукане вбрання. Він не турбувався про своїх солдатів, не цікавився театрами, а на прогулянки їздив тільки для того, щоб показати своє нове вбрання. На кожну годину дня він мав спеціальний одяг; і як про інших королів говорять: «Король у раді з міністрами», так про цього короля казали: «Король у гардеробній».

У великому місті, де він жив, було дуже весело: щодня туди приїздило багато іноземців.

Одного разу прийшли в те місто два пройдисвіти. Вони удавали з себе ткачів і казали, що вміють ткати найчудовішу тканину, яку тільки можна собі уявити. Не тільки кольори й малюнок надзвичайно гарні, але й убрання, пошите з цієї тканини, має дивну властивість — воно невидиме людям, непридатним для своїх посад або надміру дурним.

«Та це ж чудове вбрання! — подумав король. — Якби я мав таке, то міг би дізнатися, які люди в моїй державі не придатні для своїх посад. Я б відрізнив розумних від дурнів. Треба відразу ж наткати для мене цієї тканини!»

І він дав обом шахраям великий завдаток, щоб вони могли почати роботу.

Справді, вони поставили два ткацькі верстати й удавали, ніби працюють. Але на верстатах у них нічогісінько не було... Одразу ж вони наказали дати собі найтоншого шовку і найкращого золота. Все це шахраї поховали у свої власні кишені, а самі до пізньої ночі працювали на порожніх верстатах.

«Хотілося б мені знати, чи багато вже вони наткали?» — подумав король.

Але на серці в нього ставало дуже неспокійно, коли він згадував, що той, хто дурний або непридатний для своєї посади, не може побачити тканини. Звичайно, він думав, що саме йому цього нема чого боятися; проте краще було б спочатку послати когось іншого, щоб подивитись, як іде справа.

У місті вже всі знали, яку чудесну силу має тканина, і всі хотіли швидше дізнатися, хто з їхніх сусідів нездібний або дурний.

«Пошлю я до ткачів мого старого чесного міністра, — вирішив король. — Він найкраще розпізнає, яка матерія, бо він людина розумна і ніхто не підійде до його посади краще за нього».

І от старий статечний міністр пішов до того залу, де сиділи обидва шахраї і працювали на порожніх верстатах.

«О, рятуйте! — подумав міністр і широко розплющив очі. — Я нічого не бачу!» Але він цього не сказав.

Обидва шахраї ласкаво запросили його підійти ближче, щоб роздивитися краще чудовий візерунок і прекрасні кольори.

При цьому вони вказали на порожній ткацький верстат, а бідолашний старий міністр з усієї сили тер собі очі і нічого не міг побачити, бо там нічого не було.

«Що таке? — думав він. — Невже я дурний? Я цього ніколи не помічав! Жодна людина не повинна про це знати. Невже я не придатний для своєї посади? Ні, ніяк не можна признаватися, що я не міг побачити тканини!»

— Ну, що ви скажете? — спитав один із ткачів.

— О, чудово, дуже мило! — відповів старий міністр і поглянув крізь окуляри. — Який візерунок! Які барви! Звичайно, я скажу королю, що мені подобається.

— Ну, це приємно чути, — сказали обидва ткачі і почали називати кольори і пояснювати чудові візерунки. Старий міністр уважно слухав, щоб точно все передати королю. Так він і зробив.

Після цього шахраї почали вимагати ще більше грошей, ще більше шовку й золота ніби для ткання. Все це вони ховали до своїх кишень. На

верстат не потрапила жодна нитка, вони, як і раніше, працювали на порожніх верстатах.

Невдовзі король послав другого поважного сановника подивитися, як посувається робота і чи швидко буде готова тканина.

З ним трапилося те саме, що й з міністром.

Він дивився, дивився, але нічого не міг побачити, бо, крім порожнього ткацького верстата, нічого й не було...

— Правда, чудова тканина? — спитали обидва шахраї, показуючи і пояснюючи розкішний візерунок, якого насправді зовсім не було.

«Адже я не дурний, — думав сановник, — значить, я не придатний для моєї посади? Це дуже дивно! Але нехай про це хоч ніхто не дізнається!»

І він хвалив тканину, якої не бачив, і захоплювався прекрасними барвами й чудовим малюнком.

— О! Прекрасна річ! — сказав він королю.

У місті всі тільки й говорили про дивну тканину. Нарешті король захотів сам її побачити, поки вона була ще на верстаті.

З цілим почтом найвизначніших царедворців, між якими були й обидва шановні урядовці, що побували тут раніше, пішов король до хитрих шахраїв. Вони ткали з усієї сили, але без жодної волокнини, без жодної нитки.

— Хіба ж не чудово? — сказали обидва урядовці, які вже колись тут були. — Подивіться, ваша величність, який візерунок, які барви! — і показали обидва на порожні верстати, бо були певні, що інші добре бачать тканину.

«Що таке? — подумав король. — Я нічого не бачу! Це жахливо! Чи я дурний? Чи не здатний бути королем? Це найстрашніше, що могло трапитися зі мною».

— О, дуже гарно, — сказав він, — це варто моєї найвищої похвали!

Він задоволено кивав головою і розглядав порожні верстати. Не міг же він признатися, що нічого не бачить!

Весь почет, що був з ним, дивився і дивився, і хоч ніхто нічого не бачив, як і решта, але всі казали, як і король: «О, це прекрасно!» — і радили королю одягти нове вбрання з чудової тканини під час урочистої процесії, що мала невдовзі відбутися.

— Чудово! Прекрасно! Надзвичайно! — передавалося з уст в уста. Здавалося, всі були щиро захоплені. Король нагородив обох шахраїв орденом, наказавши носити його в петличці, і надав їм титул «королівських придворних ткачів».

Цілу ніч до ранку, перед тим як мала відбутися процесія, шахраї працювали. Всі могли бачити, як вони завзято працюють, поспішаючи закінчити нове вбрання короля.

Шахраї удавали, ніби знімають тканину з верстатів, різали величезними ножицями в порожнім повітрі, шили голками без ниток і сказали нарешті:

— От убрання й готове!

Король сам прийшов до них зі своїми знатними царедворцями одягнутися. Шахраї підвели руки вгору, ніби щось тримали, і сказали:

— Дивіться, ось штани, ось мундир, ось мантія! Все таке легке, як павутиння. Можна подумати, що нічого немає на тілі, але в цьому і є вся краса!

— О! Звичайно! — казали всі царедворці, але нічого не могли побачити, бо нічого ж і не було.

— Дозвольте, ваша королівська величносте, зняти ваше вбрання, — сказали шахраї. — Ми хочемо одягти на вас нове перед великим дзеркалом.

Король скинув весь свій одяг, і шахраї почали удавати, що надягають на нього один за одним усе вбрання, яке приготували, а король повертався на всі боки перед дзеркалом.

— Як чудово облягає, як прекрасно сидить! — казали всі. — Який малюнок! Які кольори! Яке дорогоцінне вбрання!

— Надворі приготовлено балдахін, що понесуть над вами, ваша величносте, під час процесії, — сповістив головний церемоніймейстер.

— Ну, я готовий, — сказав король. — Чи добре сидить?

Він ще раз повернувся перед дзеркалом, бо хотів показати, що уважно розглядає своє вбрання.

Камергери, які мушили нести шлейф, опускали руки донизу, ніби підіймали його. Вони йшли і вдавали, ніби щось несуть у повітрі. Вони не наслідувалися показати, що нічого не бачать.

Так виступав король у процесії під розкішним балдахіном, і всі люди на вулиці і з вікон кричали:

— О! Нове вбрання короля незрівнянне! Який чудовий шлейф його мантиї, як чудово лежить!

Ніхто не хотів показати, що він нічого не бачить. Адже це означало б, що він не придатний для своєї посади або страшенно дурний. Жодне вбрання короля не мало такого успіху, як це.

— Та він же зовсім голий! — закричав раптом якийсь маленький хлопчик.

— О небо, ти чуєш голос невинності! — сказав батько, і всі почали пошепки переказувати один одному слова дитини.

— Він голий. Дитина каже, що на ньому зовсім нічого нема.

— Та він же зовсім голий! — закричав, нарешті, весь народ. Королю раптом стало ніяково, йому і самому здавалося, що народ каже правду, але він подумав:

«Все ж таки я мушу витримати всю процесію».

І він продовжував виступати ще величніше, а камергери йшли і несли шлейф, якого насправді зовсім не було.

Принцеса на горошині

Жив колись один принц, і захотілося йому одружитися з принцесою, та тільки зі справжньою принцесою. Він об'їздив цілий світ, щоб знайти таку, але так і не знайшов собі нареченої. Принцес було скільки завгодно, та чи були вони зовсім справжні, цього він ніяк не міг добрати. Все йому здавалося, що щось не так. От він і повернувся додому зажурений — адже він так хотів знайти справжню принцесу і одружитися.

Якось увечері розгулялася страшна негода: гуркотів грім, спалахувала блискавка, а дощ лив як з відра! Страх та й годі!

Раптом хтось постукав у міську браму, і старий король пішов відчинити.

За брамою стояла принцеса. Матінко рідна! Який вона мала вигляд під дощем та вітром! Вода збігала по її волоссю і по платтю на носки її черевиків і витікала з-під каблуків, а вона казала, що вона справжня принцеса.

«Ну, про це ми вже самі дізнаємося!» — подумала стара королева, але нічого не сказала. Вона пішла до опочивальні, скинула з ліжка усю постіль, поклала на дошки горошину, потім узяла двадцять матраців і поклала їх на горошину, а тоді ще двадцять перин з гагачого пуху.

Тут мусила принцеса проспати ніч.

Вранці її спитали, як вона спала.

— Ой, дуже погано! — мовила принцеса. — Я цілісіньку ніч не стулила очей. Хтозна-що було в моєму ліжку. Я лежала на чомусь твердому, і від цього в мене все тіло тепер у синцях! Просто жах!

Тоді всі побачили, що це справжня принцеса, якщо вона крізь двадцять матраців і двадцять пухових перин відчула горошину! Такою ніжною могла бути тільки принцеса.

Принц одружився з нею, бо знав тепер напевне, що знайшов справжню принцесу, а горошина потрапила до музею, де лежить і досі, якщо її ніхто не взяв.

От яка історія була насправді!

Соловей

У Китаї, — ти, звичайно, це знаєш, — імператор — китаєць і всі навколо нього також китайці.

Це було вже багато років тому, але саме через те і варто послухати цю історію, інакше її можуть забути.

Палац імператора був найрозкішнішим у світі, весь зроблений з тонкого фарфору, дуже коштовного, але такого ламкого, що до нього страшно було доторкнутися і з ним треба було поводитися дуже обережно.

У саду росли найчудовіші квіти, і на найкращих з них висіли срібні дзвіночки; вони дзвеніли, щоб не можна було пройти повз них, не помітивши квітів. Так усе було тонко продумано в саду імператора.

Він тягся так далеко, що сам садівник не знав, де йому край. Коли йшли все далі й далі садом, то потрапляли до чудового лісу з високими деревами і глибокими озерами. Ліс спускався аж до самого моря, синього і глибокого; великі кораблі могли пропливати під його вітами, і там жив соловей.

Він так солодко співав, що навіть бідний, обтяжений турботами рибалка, коли вночі випливав закидати свої сіті, зупинявся і слухав.

— О! Як гарно! — казав він, але мусив робити своє діло і забував про пташку. Проте, коли

наступного вечора соловей знову починав співати, рибалка казав те саме: «Ах! Як це гарно!»

З усіх країн світу приїздили мандрівники до імператорової столиці і дивувалися з міста, палацу і саду. Та, почувши солов'я, всі казали: «Все-таки це — найкраще!»

Мандрівники, повернувшись додому, розповідали про нього, а вчені писали багато книжок про місто, палац і сад — і про солов'я вони теж не забували: його вони ставили найвище, а ті, хто вмів писати вірші, складали найчудовіші вірші про солов'я в лісі над глибоким морем.

Книжки розходилися по всьому світу, і деякі з них дійшли якось і до імператора. Він сидів на своєму золотому троні, читав і читав, кожную мить похитуючи головою, бо йому приємно було читати прекрасний опис його міста, палацу й саду. «Та соловей — все ж таки найкраще», — було написано в книжці.

— Що таке? — сказав імператор. — Соловей!.. Я зовсім не знаю. Невже в моїй державі і навіть у моєму саду є така пташка? Я ніколи не чув про це. Доводиться вперше дізнаватися про неї з книжки!

І він покликав свого камергера. Камергер був такий поважний, що коли хтось нижчий чином розмовляв з ним або наважувався спитати що-небудь, він нічого не відповідав, крім «п», що, як відомо, нічого не означає.

— Виявляється, у нас тут живе надзвичайна пташка, яка зветься «соловей», — сказав імператор. — Кажуть, що вона — найкраща у моїй великій державі. Чому мені про неї ніколи не доповідали?

— Я досі не чув її імені, — промовив камергер, — її ніколи не представляли при дворі.

— Я хочу, щоб вона сьогодні ж увечері була в палаці і співала мені, — сказав імператор. — Весь світ знає про те, що є в мене, тільки я один не знаю.

— Я не чув раніше її імені, — повторив камергер, — але я її шукатиму, я її знайду!

Та де ж її шукати? Камергер бігав усіма сходами згори вниз, усіма залами та коридорами, але ніхто, кого він бачив, не чув ані словечка про солов'я. Камергер прибіг назад до імператора і сказав, що, напевне, той, хто написав книжку, вигадав байку.

— Ваша імператорська величність не може собі навіть уявити, що пишуть у книжках. Це все вигадки, чорна магія, ніякого солов'я в нас нема.

— Але ж книжку, яку я читав, — сказав імператор, — прислав мені всевладний імператор Японії, і в ній не може бути ніякої неправди! Я хочу почути солов'я. Він мусить бути сьогодні тут. Він матиме мою найбільшу милість. Якщо його не буде, після вечері я накажу вишмагати весь двір!

— Тзінг-пе! — сказав камергер і знову оббігав усі сходи згори вниз через усі зали та коридори;

половина придворних бігали за ним, бо вони зовсім не хотіли, щоб їх шмагали. У всіх було одне питання — про солов'я, що про нього знав цілий світ, але ніхто не знав при дворі.

Нарешті зустріли вони на кухні бідну маленьку дівчинку. Вона сказала:

— О Боже!.. Я добре знаю солов'я! О! Як він уміє співати! Мені дозволено щовечора відносити моїй бідній хворій матері недоїдки від обіду. Вона живе внизу, на березі моря, і коли я повертаюся назад, я спочиваю в лісі і там слухаю співи солов'я. У мене виступають сльози на очах, і стає так добре, ніби мене цілує мама.

— Маленька куховарочко! — сказав камергер. — Я дам тобі постійне місце на кухні і дозволю дивитися, як імператор обідає, якщо ти проведеш нас до солов'я... Сьогодні ввечері йому наказано співати!

І ось вони вирушили до лісу, де завжди співав соловей, і півдвору пішло за ними.

Коли вже пройшли півдороги, замукала корова.

— О! — сказали молоді придворні. — Ось він! Яка надзвичайна сила в такій маленькій тварині! Але, звичайно, ми чули його раніше!

— Ні, це корови мукають, — пояснила дівчинка, — ми ще далеко від того місця.

Потім заквакали жаби в болоті.

— Чудово! — зауважив придворний бонза. — Я вже чув його, він дзвенить, як маленькі церковні дзвоники.

— Ні, то жаби! — заперечила дівчинка. — Але, я гадаю, ми скоро його почуємо.

Тоді заспівав соловей.

— Ось він! — скрикнула дівчинка. — Слухайте! Слухайте! Ось він сидить. — І вона показала на маленьку сіреньку пташку на гілці.

— Чи це можливо? — промовив камергер. — Я ніколи не уявляв його собі таким! Який у нього простий вигляд! Може, він втратив свої барви, бо побачив перед собою стількох знатних людей?!

— Соловейку! — голосно гукнула маленька куховарка. — Наш милостивий імператор бажає, щоб ти йому проспівав.

— З великою втіхою і насолодою! — відповів соловей і заспівав, бо співати для нього було завжди втіхою.

— Дзвенить, як скляні дзвіночки, — сказав камергер. — Подивіться на це маленьке горлечко, як воно працює. Дивно, що ми раніше його не чули. Він матиме великий успіх при дворі.

— Може, ще поспівати імператорові? — спитав соловей. Він думав, що імператор теж тут.

— Мій прекрасний маленький соловейку, — сказав камергер. — Я маю щастя запросити вас сьогодні ввечері на двірцеве свято, де ви зачаруєте його імператорську милість своїми принадними співами.

— Найкраще мене слухати в зеленому лісі, — мовив соловей; але полетів з ними, коли почув, що цього бажає імператор.

У палаці все було розкішно прибрано. Фарфорові стіни й підлога виблискували у світлі багатьох тисяч золотих ламп; у коридорах

поставили найрозкішніші квіти, що вмiли дзвеніти. Від біганини та протягів усі дзвіночки дзвеніли так, що не можна було почути жодного слова.

Посередині великого залу, де сидів імператор, поставили золоту колонку, на якій мав сидіти соловей! Цілий двір зібрався сюди, і навіть маленька дівчинка мала дозвіл стояти за дверима, бо їй тепер дано було титул «дійсної придворної куховарки».

Усі були в найкращих вбраннях, і всі дивилися на маленьку сіреньку пташку, до якої імператор похитував головою.

Соловей співав так чудово, що в імператора на очах виступили сльози і покотилися по обличчю. Тоді соловей заспівав ще чарівніше, аж серце стискалось від його пісні.

Імператор був такий задоволений, що наказав дати соловейкові носити на шиї свій золотий черевик, але соловей тільки подякував: він уже мав досить нагороди.

— Я бачив сльози на очах імператора, це мій найкращий скарб. Мене вже достатньо нагородили!

І він знову заспівав своїм солодким чудовим голосом.

— Це наймиліше кокетство, яке я тільки знаю, — казали дами навколо і набрали води в рот, щоб у горлі переливалось, коли до них хто заговорить. Вони уявили себе також солов'ями.

Навіть лакеї і покоївки заявили, що вони дуже задоволені, а це ж багато значить. Відомо, що найважче догодити саме їм.

Так, соловей мав великий успіх. Він мусив лишитися при дворі. Він мав власну клітку і право вилітати двічі вдень і один раз уночі. Разом з цим він одержав дванадцять слуг, які тримали шовкову стьожку, міцно прив'язану до його ноги. Через те він не мав ніякої втіхи від таких прогулянок.

Ціле місто говорило про надзвичайну пташку, і коли зустрічалось двоє, то перший не міг сказати нічого іншого, крім «соло», а другий відповісти «вей». Вони зітхали і розуміли один одного.

Одинадцять крамарів назвали своїх синів на честь солов'я Солов'ями, але жоден з них не мав навіть натяку на голос.

Одного разу імператор одержав великий пакунок, на якому було написано: «Соловей».

— Ось маємо нову книгу про нашу знамениту пташку! — сказав імператор.

Але це була не книга, а коробка; в ній лежав маленький художній виріб — штучний соловей, схожий на живого, але весь обсипаний діамантами, рубінами та сапфірами.

Коли заводили штучну пташку, вона могла співати одну з мелодій, яку співав справжній соловей, при чому вона водила хвостиком вгору та вниз і виблискувала сріблом та золотом. На шії